

Postmoderní / sociálně konstrukcionistické předpoklady: Pozvání ke kolaborativní praxi

Harlene Anderson

Neustále si kladu jednu a tu samou otázku: „Jak důležité jsou naše „teorie“ a praxe pro lidi, se kterými pracujeme?“ Odpovědi hledám v souboru volně formulovaných předpokladů spojených s postmoderním / sociálně konstrukcionistickým směřováním. O tyto předpoklady se opírá perspektiva nebo výchozí rámec způsobu, jak s lidmi, které potkáváme ve své každodenní práci a v životě, společně myslíme, povídáme si, reagujeme na sebe a tvoříme. Zejména na základě prací Bachtina, Gergena, Lyotarda, Shottera a Wittgensteina budu krátce diskutovat šest vzájemně propojených předpokladů a zároveň pozvánek, které odkazují k naší praxi. (Podrobnější popis viz Anderson, 2008. Collaborative Practices).

1. Udržování skepticismu.

Postmoderní / sociálně konstrukcionistická perspektiva naznačuje, že nejdůležitější je udržovat kritický a zvědavý postoj k poznání (např. k zavedeným dominantním diskurzům, meta-narativům, univerzálním pravdám, nebo pravidlům), které se jeví jako neotřesitelné a definitivní. Rodíme se do zakořeněných institucionalizovaných tradic vědění, které téměř nevidíme a považujeme je za samozřejmé. Může se stát, že tyto tradice slepě přejmeme a budeme je předávat dál, i když mohou nabádat k praxi, která je v nesouladu s našimi rychle se proměňujícími společnostmi a jejich obyvateli, někdy je i v přímém rozporu. Nenavrhuji, abychom opustili, nebo že vůbec můžeme opustit, naše před-porozumění (např. odborné znalosti a diskurzy, psychologické teorie, kritéria stanovená a priori, nebo výzkumná data): veškeré poznání, stejně tak jako žádné poznání, může být užitečné. Netvrdím ani, že postmoderní / sociálně konstrukcionistické předpoklady utvářejí nekritizovatelný příběh meta-poznání: musejí být v samé podstatě otevřeny kritice sama sebe. Pozvánka zní: uvědomme si, že máme předsudky vyplývající z našich před-porozumění a zkušeností, které jsou ovlivněny našimi tradicemi poznání; pokud to takto vnímáme, musíme zůstat pokorní před našim poznáním, uvědomovat si, že nikdy nebudeme schopni kompletně a do detailů rozumět druhé osobě, a musíme být vždy otevřeni k dozvídání se o jedinečnosti a novosti druhých a jejich životů.

2. Vyhýbání se riziku generalizace.

Ačkoli poznání ve smyslu dominantních odborných diskurzů a teoretických pravd může být zevšeobecněno a aplikováno ve všech národech, kulturách, situacích nebo problémech, jeho užitek je pochybný. Myšlení na základě takového předem určeného poznání (jako jsou např. teoretické skripty, předem platná pravidla nebo stanovené metody) může vytvářet kategorie, typy nebo třídy (např. lidi, problémy, řešení) které mohou potlačit naši schopnost učit se o jedinečnosti a novosti každého. Zvykáme si (a někdy jsme tak i vzdělávání) vnímat, ať už záměrně či nezáměrně, lidi a události v jejich životech, s nimiž se setkáváme ve své práci, z pozice expertů a jako ke známým spíše než z pozice ne-expertů, jako k výjimečným. Poznání a obeznámenost nás ženou k procesu založeném na znalostech získaných z vyplněných kolonek ve formulářích, což může znamenat riziko depersonalizace druhých. To nám brání dozvědět se o jejich specifičnosti, jsme v nesouladu s jejich načasováním, a tím se omezují naše i jejich možnosti. Namísto toho je zapotřebí se o osobitosti druhých dozvídat přímo od nich a pozorovat známé nevyzkoušenými nebo novými způsoby. Pozvánka zní: naslouchejme druhým lidem, vyslechněme je a reagujme na ně takovým způsobem, že to, co přineseme do setkání, nás neuzavře před jejich významy, popisy a porozumění své žité zkušenosti, ale spíše nás vtáhne do dialogu s nimi.

3. Poznání jako interaktivní sociální proces.

Jakkoli je poznání (jako např. teorie, myšlenky, pravdy, přesvědčení, nebo návody „jak na to“) zakotvené v kultuře, historii a jazyce, je produkováno v rámci a skrze sociální diskurz. Konstrukce vědění je interaktivní interpretativní proces ve kterém přispívají všechny strany k vytváření, fluiditě,

udržitelnosti a změně; tudíž není fundamentální, definitivní, fixované nebo objevené. Nemůžeme tedy instalovat vědění do druhého; přirozeně nemůže být přesunuto z hlavy jedné osoby do druhé. Děje se v metaforickém prostoru mezi námi. Pozvánka zní: jednejme jako katalyzátor pro konverzační partnerství - prostor, vztah a proces, kdy se každá osoba účastní dialogické konstrukce novosti a má pocit jejího vlastnictví.

4. Privilegování lokálního poznání.

Důležité je lokální nebo domácí poznání (např. odbornost, pravdy, hodnoty, konvence, příběhy, atd.) vytvořené uvnitř společenství osob (např. rodina, organizace, třída, apod.), které svoje zkušenosti a situaci zná z první ruky. Poznání formulované uvnitř společenství je produktem vztahové odbornosti a bude relevantnější, pragmatičtější a udržitelnější pro toto společenství. Tím nehovořím o konsensu nebo souhlasu. Takové indigenní poznání se samozřejmě rozvíjí na pozadí dominantních diskurzů, meta-příběhů a všeobecných pravd a je ovlivněno a nadále bude těmito podmínkami. Pozvánka zní: zajistíme, aby každý člen společenství měl možnost participovat jako rovnocenný přispěvatel ke konverzaci, včetně návrhu plánované aktivity a jejího výsledku.

5. Jazyk jako kreativní sociální proces.

Jazyk ve svém nejširším významu (jakýkoliv způsob, kterým se snažíme komunikovat, vysvětlovat nebo vyjadřovat, verbálně či jinak, s ostatními či sami se sebou) je médium prostřednictvím kterého vytváříme poznání. Jazyk, jako poznání, je dynamický a kreativní; slova nejsou přesné otisky významu, ale spíše získávají svůj význam tím, jak je používáme a také způsobem, kterým je používáme. Významy, které s sebou komunikátoři přinášejí do setkání, budou navíc ovlivňovat a budou ovlivněny množstvím jiných věcí, jako například kontextem, ve kterém jsou použity, záměrem, se kterým jsou použity a tím, jak vyjadřují samy sebe (např. tónem, pohledem, povzdechnutím, gestikulací). Jazyk a slova jsou vztahová, jak tvrdí Bachtin (1984): „Obecně žádný výrok nemůže být přiřknut výlučně mluvčímu; je to produkt interakce mezi komunikujícími, a v širším významu i produkt celé komplexní sociální situace, ve které se vyskytl“ (s. 30). Pozvánka zní: pamatujme si, že naši klienti, stejně tak jako my, přinášejí s sebou svůj jazyk (slova, popisy, významy, přesvědčení) a právě při tomto setkání, při interakci našich různých jazyků, je možná dialogická proměna.

6. Poznání a jazyk jako transformativní.

Poznání a jazyk jsou vztahové a tvořivé a tudíž nevyhnutelně transformativní: transformace – ať už ve formě posunu, modifikace, rozdílu, pohybu, jasnosti, atd. se odehrává v procesu „společného bytí“ (angl. „withness“), jak jej nazývá Shotter. Každá osoba, stejně tak jako její výroky a odpovědi, je částečně konstruována a rekonstruována druhým a naopak. To znamená, že když jsme zapojeni do používání jazyka a do utváření poznání, jsme zahrnuti v žité aktivitě (například v dialogu sami se sebou nebo s ostatními) a nemůžeme zůstat neovlivněni nebo nezměněni a nemůžeme plně určit nebo předpovědět výsledek vztahu nebo dialogu. Pozvánka zní: pamatujme na to, že nejsme tvůrci změny, ale spíše jsme zapojeni s druhými do vzájemně transformujících vztahů a konverzací. Tyto předpoklady jednoduše nabízejí jiný jazyk nebo jinou sadu předpokladů, ze kterých zažívat, popisovat a provádět naše každodenní aktivity jeden s druhým navzájem, které nám dávají více možností a více síly pro, slovy Wittgensteina, způsoby, jak „jít dál“. Důležité pro pracovníky je, aby představovali alternativu k formalizovaným, předpisovým institucionálním praktikám; aby byli dialogickou alternativou, která je více kolaborativní a tudíž relevantnější pro životy a touhy našich klientů a která je naplněna potenciálními možnostmi. Nenabízejí opoziční perspektivu, ani nevyžadují opuštění našich znalostí a jazykových konvencí a vtělených diskurzů. Nenabízejí ani meta-příběh (nebo lepší příběh), protože vlastní kritika je jim přirozeně vlastní.

Tipy pro kolaborování

- Vytvářejte prostor pro druhého člověka a dejte mu možnost, aby vyprávěl svůj příběh svým vlastním způsobem a svým vlastním tempem.
- Projevujte upřímný zájem a zvědavost o klientův příběh.
- Naslouchejte pozorně, pečlivě a upřímně.
- Reagujte (komentujte, pokládejte otázky) v souvislosti s tím, abyste se dozvěděli více o tom, co klient říká, spíše než v souvislosti s tím, co si pracovník myslí, že by klient měl říkat
- Když nasloucháte, pokoušejte se porozumět situaci druhého z jeho/její vlastní perspektivy (spíše než ze své vlastní).
- Předtím, než budete pokračovat v hovoru, všimněte si, jak druhá osoba reaguje.
- Buďte pozorní ke slovům druhého a nevytvářejte si předpoklady o tom, co nezazní.
- Ověřujte si prostřednictvím komentářů, otázek a alternativních slov, jestli jste slyšeli co druzí chtějí, abyste slyšeli (spíše než abyste je potichu interpretovali a dezinterpretovali).
- Dělejte přestávky a nechávejte chvíle ticha pro naslouchání, vyslechnutí a pro reflexi.
- Umožněte každé osobě, aby si vybrala, na co bude reagovat – co zaujalo její pozornost – a nechte ji reagovat svým vlastním způsobem.

Taos Institute Newsletter, Leden 2009

(přeložil Pavel Nepustil)